

פסיכולוגים יוצרים: ראיון עם חני בירן

ראיינה וכתבה: צילה טנא

עם צאת ספרה

The Courage of Simplicity: Essential Ideas in the Work of W.R. Bion, Karnac, 2015

חני בירן היא פסיכולוגית קלינית מדריכה, פסיכואנליטיקאית מנחה, חברה במכון תל אביב לפסיכואנליזה בת זמננו. אנליטיקאית קבוצתית, וחברה במכון הישראלי לאנליזה קבוצתית. מלמדת במכון מגיד בתוכנית לפסיכותרפיה, במסלול "לקרוא את בירן" ובתכנית לפסיכותרפיה בבית הספר לרפואה, אוניברסיטת תל אביב. מדריכה, מלמדת ומנחה סדנאות שנים רבות במסגרות שונות של בריאות הנפש ושל השירות הפסיכולוגי החינוכי. חני פרסמה מאמרים רבים בארץ ובעולם בנושאים העוסקים בתהליכים לא מודעים במרחב של הפרט, הקבוצה והחברה הרחבה. חני נשואה, אמה לשני בנים וסבתא לארבעה נכדים.

שדברים פשוטים הם קשים לביצוע. קשה לנו להיות פשוטים ולא לסבך את החיים. הסיבה השלישית קשורה לאישיותו של בירן אשר בעשר השנים האחרונות לחייו נתן הדרכות על עבודה אנליטית בכל מיני מקומות בעולם. בהדרכה ניכרת אישיות של אדם חכם ולמוד ניסיון. אדם המחפש להגיע לאבני היסוד הראשוניות והפשוטות של החשיבה. בקריאת הסמינרים הללו אנו מגלים שאין צורך להיצמד לתאוריה ואין צורך לתת פירושים ארוכים ומסובכים, אלא חשוב להפעיל את החושים של הנפש, שלהם בירן קורא "קומון סנס".

כיצד משתלב העניין העמוק של בירן בעולם הרגש בעיסוק הקפדני כל כך שלו בתחומי החשיבה?
תורת החשיבה של בירן עוסקת בחשיבה אמוציונלית. הוא טוען שחשיבה תמיד טעונה ברגשות. הוא עוסק בתשוקה לדעת. לדבריו גם המדען היושב במעבדה מופעל על ידי סקרנות, ובמהלך החיפושים שלו הוא עובר מסכת רגשית מורכבת של כאב ואכזבה, של נפילה ושל התרוממות רוח בזמן גילוי אמיתות חדשות. כלנו מופעלים על ידי רגשות המובילים אותנו לחקור את הבלתי נודע, ומסע זה תמיד מלווה ברגשות.

את מתחילה את הספר בסיפור הולדתך בירושלים, ומדגישה את החיים בארץ שהיא רוויה בקונפליקט,

אני יושבת משתאה מול ספרך עב-הכרס, מעלעלת בדפיו ובראשי הפרקים המגוונים, המצביעים על תכניו, ואני מלאת התפעלות מן האומץ הנדרש, להערכתך, לגשת לפירוש דבריו של הוגה מורכב ועשיר כבירן, ותמהה לגבי השקעת הזמן העצומה הנדרשת להשלמת פרויקט מעמיק ונרחב כל כך, ודווקא נוכח ההיכרות שלי עם עשייתך המקצועית המרובה אני סקרנית לשמוע על תהליך כתיבת הספר, הזמן שנדרש לכך וההשלכות שהיו להשקעה בכתיבתו עבורך?
ספר זה לא נכתב ברצף אחד. הוא למעשה אסופת מאמרים שנכתבו לאורך שנים. רבים מהם מבוססים על הרצאות שנתתי בימי עיון. מאחר שאני עוסקת בפסיכואנליזה הן של הפרט והן של הקבוצה ושל החברה, יצא כך שהייתי מעורבת בימי עיון שעסקו בשלושת המעגלים הללו.

רבים יסכימו איתי שהקריאה בכתביו של בירן אינה פשוטה כלל ועיקר, ובכל זאת בחרת לקרוא לספרך **The Courage of Simplicity**. האם תוכלי להבהיר לי ולקוראים את מה שנראה על פניו כהגדרה פרדוקסלית למדי בהקשר של בירן? נכון. זה נשמע פרדוקסלי אך השם הזה נבחר מכמה סיבות. הראשונה קשורה לתגובות שקיבלתי מעמיתים במשך השנים שטענו שאני מתווכת את בירן בצורה פשוטה וידידותית. השנייה קשורה לציטטה מדברי בירן עצמו שאמר שפסיכואנליזה היא פשוטה. אך באותו משפט הוא גם אמר



קיומנו בארץ, כמו הקונפליקט הישראלי-פלסטיני, למשל. האם תוכלי לתאר כמה פרויקטים שאותם יזמת בכיוון זה, מה היו המניעים שהנחו אותך בהוצאתם לפועל והאם "היה שבר לפועלך"?

בשנים האחרונות אני פחות פעילה בתחום זה. בעבר הייתי פעילה ב"אימות", עמותה של אנשי מקצוע שחתרה להגיע לשלום. במסגרת זו השתתפתי במפגשים משמעותיים עם פלסטינים מהמקצועות שלנו. כן גם לימדתי אנשי מקצוע מעזה טיפול קבוצתי במסגרת קורס שיזמה וילנדה גמפל, והשתתפתי גם בסדנה של מפגש יהודים ופלסטינים במסגרת פורום המשפחות השכולות. ליוויתי צוותים של פסיכולוגים חינוכיים בהובלה של משה אלון, בניסיון ליצור הידררות בין תלמידים יהודים וערבים בבית הספר עירוני ז' ביפו. כיום אני חברה ב"פסיכואקטיבי", שם נתתי בעבר הרצאות בימי עיון והנחיתי קבוצות מעורבות משני העמים. אך מסיבות שונות אני פחות פעילה היום. אולי זה קשור לעובדה שניסיונות אלה מורכבים ושוחקים וקשה להתמיד בהם לאחר שנים רבות.

אהבתי את דבריו של ידיך, רוני עמיאל, במסגרת יום העיון שהוקדש לספרך, ואני מסכימה איתם לחלוטין, ולכן בחרתי לסיים ראיון זה איתך באפיונים שאותם ציין כקווי דמיון מיוחדים בינך לבין ביון (מעבר לדמיון האקראי בשמותיכם שקשה להתעלם ממנו):

ההימנעות שלך מאווירה פסאודו-אמפתית והחתימה לאמת על אף הכאב הכרוך בהגעה אליה. יכולת ההכלה הגדולה שלך שמקנה ביטחון באחר גם במפגש עם תהליכים קשים לאורך הדרך. התשוקה המלווה את עשייתך ומצליחה פעמים רבות גם להדביק את האחרים.

תודה לחוני עמיאל ולך על ציון עובדות אלה. אך לצערי נראה לי שיכולת ההכלה שלי אינה כה גדולה ויש לי הרבה כשלים בתחום זה.

אין לי ספק שכל פסיכולוג המבקש להרחיב ולהעמיק בהבנת תורתו של ביון ימצא בספרה של חני בירן עניין רב ואף תשובות והבהרות לסוגיות רבות נוספות. זכיתי לפגוש את חני לפני שנים ארוכות הודות לתרומה המיוחדת שלה לשירותים הפסיכולוגיים-חינוכיים. יכולתה לסייע לנו בהגדרת התפקיד המורכב כל כך שלנו הכרוך בהיבטים פרטניים ומערכתיים כאחד, להיות עבורנו "קול" מארגן ומבקר אך גם תומך ואוהד כאחד, ולשקף לנו בצורה יצירתית וקונסטרוקטיבית את נקודות האור והקושי בתפקידנו. על כל אלה אני אסירת תודה לה.

מלחמה, טרור וכיבוש, ואת חוויית הגדילה בצלם של שני אירועים מכוננים - יום השואה והגבורה ויום הזיכרון לחללי צה"ל. שאלתי היא, עד כמה הרלוונטיות של אירועים אלה לגיבוש האני האישי והמקצועי שלך קשורה גם לבחירתך בביון כאב רוחני?

יש קשר הדוק בין השפעת החברה הרחבה על בניית הזהות שלי לבין עיסוקו של ביון בהשפעת החברה הרחבה על הפרט החי בתוכה. ביון פתח אצלי תובנות ביחס ללחץ שמופעל עלינו מיום בואנו לעולם, מצד החברה וערכיה. לחצים אלה מחלחלים דרך אותם ימים ממלכתיים שבהם עמדנו דום מאז ילדותנו המוקדמת. ביון משתמש במטפורה של הספינקס כמטפורה לאניגמה שמציבה בפנינו החברה. חידות בלתי פתורות כגון הסיבות לאלימות, למלחמות, לגזענות ולרוע בעולם שסביבנו. אלה שאלות מטרידות שחודרות לתוך עבודתנו הקלינית ודורשות מאיתנו התייחסות. כל אדם מוקף בממסדים שאליהם הוא רוצה להשתייך, והם מכתיבים במידה רבה את עיצוב אישיותו.

למרות הזהות המקצועית שלך כמטפלת קלינית ופסיכואנליטיקאית, והעיסוק ארוך השנים בטיפול פרטני, אני יודעת שמזה שנים ארוכות בחרת בעבודה הקבוצתית האנליטית כתחום עיסוק מרכזי למדי, וגם בו הסתמכת לא מעט על רעיונותיו של ביון. האם תוכלי להאיר לפנינו כמה מושגים מרכזיים המנחים אותך בעבודתך עם קבוצות, ולשתף אותנו בכמה תובנות הלוקחות מעבודתך זו?

ביון היה ההוגה הראשון שחשף את הנחות היסוד הלא מודעות שלפיהן פועלת קבוצה. הנחות אלה הקנו לו שם עולמי. הוא גילה שקבוצה חייבת שיהיה לה מנהיג, והיא הולכת אחריו בגלל צרכי תלות בלי לבדוק לאן מנהיג זה מוביל אותה. הוא גילה את הצורך באויב שעליו ניתן להשליך את כל הרע ולעשות לו דמוניזציה. הוא גילה גם את הציפייה לישועה העלולה להטעות את חברי הקבוצה ולמנוע מהם לפעול בכוחות עצמם. הנחות היסוד התקבלו כפרדיגמות, וכוחן נשאר חיוני ורב עוצמה עד ימינו אלה.

מתוך היכרותי אותך ניכר היה כי מה ש"בוער" בך ומניע את תחומי הלימוד, החקירה והעשייה שלך הוא הרצון להשפיע "בגדול" על החברה שבה אנו חיים, ולא די לך בתפיסות תאורטיות ובפיתוח רוחני של רעיונות ומחשבות, ואפילו לא בתרומה פרטנית או קבוצתית לבריאותם הנפשית של מטופלייך, אלא יש בך דחף לפרוץ את גבולות התאוריה ולהרחיב בפועל את יכולת ההשפעה שלך על ידי עשייה מקצועית בשדות מאוד קונקרטיים, כואבים ואמיתיים של